Orosz István *Kossuth az érdekegyesítésről*

Aligha lehet kétséges, hogy a reformkori magyar liberális gondolkodás legsajátosabb terméke az *érdekegyesítés* koncepciója, amelynek kidolgozásában és diadalra juttatásában a 18. századi előzményeket nem tekintve is számosan vettek részt Wesselényitől Széchenyiig és Deákig, Kölcseytől Kossuthig.

A nyelvújítást frissen megélő magyar társadalomban még az 1830-as években is az *érdek* kifejezés gyakran megjelenik a latin *interesse* formában. Széchenyi azt írta a *Világ* végszavában, hogy „sem magas állású, sem boldog mindaddig nem lehet Magyarország, míg a népet nem emeljük a nemzet sorába, azaz míg Hunnia interessék által eddig örökké elboncolt privilegiált tartományból nem lesz interessék által örökre egyesülendő szabad országgá”.⁸² Lónyai Gábor Zemplén megye közgyűlésén az 1830-as évek elején a minden polgárt egyaránt vezérlő közös „interessé”-ről szónokolt.⁸³ Ugyanitt Barkassy Imre is azt kívánta, hogy „interessáljon a magyar constitúció 10 millió embert a 100 ezer vagy inkább 20-30 ezer helyett, úgy lesz belőlünk valami”.⁸⁴

A latin kifejezésben a kamat és valaminek a java értelmezéshez társul az érdek és haszon jelentéstartalom, arról árulkodván, hogy e két utóbbi nehezen különíthető el egymástól. Az egyéni érdek, az egyes „classisok” érdekei és a közérdek, jellegzetesen a liberális gondolkodás gazdasági kategóriái, ugyanúgy, mint a haszonelv. A. Smith, a „közhasznú egoizmus” apostola a liberális gazdaságban az egyén és a közösség harmóniájának világát látta,⁸⁵ J. Bentham számára pedig a haszonelv volt a gazdaságfilozófia alapja. Az a nézete, hogy az egyes intézmények, ill. törvények hasznossága attól függ, mennyiben mozdítja elő a lehető legtöbb ember lehető legnagyobb fokú boldogságát,⁸⁶ gyakran visszahangzik a magyar reformkor érdekegyesítéssel kapcsolatos érvrendszerében is.

A liberális gondolkodás a haszon és érdek erkölcsi tartalmát is felértékelte a korábbi évszázadokhoz képest. Az érdek alapján történő döntés etikailag már nem ítéltető el, de az egyéni érdekek mellett a közös érdek megkeresése társadalmi, nemzeti kötelesség.⁸⁷

⁸² Gróf Széchenyi István munkái. 2. sorozat (Kiad. Szily Kálmán). II. r. Bp. 1904. 341.

⁸³ Barta István: *A fiatal Kossuth*. Bp. 1966. 134.

⁸⁴ I. m. 108.

⁸⁵ Adam Smith: *A nemzetek gazdasága*. Bp. 1992. 372. A magánérdek és közérdek liberális alapú összehasonlítására és összekapcsolására Ludassy Mária: *Az ész államáig és tovább*. Bp. 1979. 66. Lendvay L. Ferenc-Nyiri J. Kristóf: *A filozófia rövid története*. Bp. 1981. 122. Kossuth is utal rá, hogy a „politico-oeconomicusok”-tól, Adam Smith-től Listig „magam is tanulgattam”. Gróf Széchenyi István: *A Kelet népe* (Kiad. Ferenczi Zoltán). Bp. 1925. 498.

⁸⁶ Lendvay L. Ferenc-Nyiri J. Kristóf: i. m. 123. Bentham magyarországi hatásáról l. ifj. Iványi Grünwald Béla bevezető tanulmányát: *Gróf Széchenyi István: Hitel. A Taglalat és a Hitellel foglalkozó kisebb iratok* (Kiad. ifj. Iványi Grünwald Béla). Bp. 1930. 121-122.

⁸⁷ Az önérdek etikai elítélése szerepel Lamennais írásaiban is: szerinte „minden ember született ellensége minden más embernek, mivel a személyes érdek mindig ellentétes a másik személy érdekével, csupán egymás elnyomására, kifosztására, elpusztítására szövetkeztek”. Idézi Ludassy Mária: *Isten és szabadság*. Bp. 1989. 16.

Az érdekegyesítés így a legtagabb értelmében a nemzetegység létrehozásának eszköze, s nemcsak az ellentétes osztályok érdekegyeztetését jelenti, de a felekezeti vagy nemzetiségi érdekek kiegyenlítését is. Barta István nagyon helyesen állapította meg, hogy az ellenzék más vezetőivel együtt Kossuth is felismerte, hogy a protestánsok vallásszabadságának, s hozzátehetjük, a hazai vallások közötti teljes egyenjogúság kivívásának kérdése nem csupán a régi sérelmi politika folytatása volt, nem is egyszerűen az elit liberalizmus parancsa, hanem új viszonyok között a nemzetegység létrehozásának egyik eszköze.⁸⁸ Ez a tágabb értelmezés olvasható egy Kossuth által tervezett „Országgyűlési Gyűjtemények” előfizetési felhívásában, hogy a „politikai reformokat a vallásszabadsági reformnak megelőzni kell, mert enélkül a többfelekezeti nemzet morális erejét közhatású munkálódásra összpontosítani, e nélkül pedig a hon s királyi szék elválaszthatatlan javára megkívántatott célszerű javításokat kivívni csaknem lehetetlen”.⁸⁹ A szélesen értelmezett érdekegyesítésnek a vallási egyenjogúság mellett részévé vált a nemzetiségi egyenjogúság. Ismeretes, hogy az ellenzéki konferencia 1847. március 15-i - Kossuth által írt - programjavaslatába, Szemere Bertalan észrevételére „a honpolgárok minden osztályainak” érdekegyesítése mellé beiktatták a nemzetiség ügyét - a más nyelvű népiség érdekeinek óvatos kíméletét - és a vallás kérdését is, figyelembe véve, hogy az érdektagoltság nemcsak társadalmi, de nemzeti és vallási törésvonalak mentén is végbe-mehetett.⁹⁰ A végső szöveg így az ellenzék célját abban fogalmazta meg, hogy „a honpolgárok minden osztályainak érdekeit nemzetiség és alkotmányosság alapján egyesíteni, mely végre a nemzetiség ügyének a más nyelvű népiség érdekeinek óvatos kímélésével s a vallás kérdésének a múlt [ti. az 1843-44. évi] országgyűlési alapon bevégezésén kívül szükségesnek véljük”. Csaknem teljesen a fentiekkel azonos szöveg került a Deák által végleges formába öntött 1847. évi júniusi Ellenzéki Nyilatkozatba is.⁹¹

Az érdekegyesítés Hajnóczy József által először felvetett koncepciója már tartalmazta a jogkiterjesztés elvét a nem nemesekre azzal az indoklással, hogy az alkotmányos jogok védelmét a nagyobb tömeg jobban biztosíthatja a kisebbségnél.⁹² A gondolat szélesebb körben azonban csak az egyházpolitika és a vallási egyenlőség kivívása területén terjedt el. Pest megye követutasítása, amely már 1790-ben is teljes jogegyenlőséget sürget a protestánsok számára, e követelések forrásaként azt jelölte meg, hogy „*vera animorum unio inter concives sit unicum publicae securitatis vinculum*”, azaz a polgárok közötti igazi lelki egység a köz biztonságának egyetlen kapcsa.⁹³

Az egyházpolitikai kérdések tárgyalása az 1830-40-es években is felvetette az érdekközösségen alapuló nemzetegység megteremtésének szükségességét. Az 1843-44. évi országgyűlésen az egyházpolitikai vita során hangzott el, hogy „csak a nemzeti erő összpontosítása szülheti meg és teremtheti meg azon a hon érdekében kedvező eredményt, melynek oly feszült várakozással néz korunk, sőt még a külföld is elébe”.⁹⁴ Az évtized végén egy debreceni professzor, Vecsey József az iskolák közösségével akarta elérni, hogy a „honnak sokféle

⁸⁸ Kossuth Lajos *Összes munkái* (A továbbiakban KLÖM) VI. *Ifjúkori iratok. Törvényhatósági Tudósítások* (Kiad. Barta István). Bp. 1966. 366.

⁸⁹ Uo. 367.

⁹⁰ KLÖM XI. 118-119.

⁹¹ KLÖM XI. 121. Az Ellenzéki Nyilatkozat is. I. m. 155.

⁹² Dénes Iván Zoltán: *Az önrendelkezés érvényessége*. Bp. 1988. 116.

⁹³ Idézi Varga Zoltán: „*Érdekegyesítés*” és „*társadalmi szolidaritás*”. *Acta Universitatis Debrecenensis de Ludovico Kossuth nominatae*. II. 22., 239.

⁹⁴ I. m. 223.

nemzetiség, nyelv, vallás által különben is annyira szét tépett népe összeolvadhat, nem nyelvben és hitben, hanem *testvéri szeretetben*”.⁹⁵

A valláspolitikát időnként még átlengő erkölcsi pátoz kevésbé mutatkozik meg a nemzeti-nemzetiségi érdekek összeegyeztetésére irányuló törekvésekben. A törésvonalak kétségtelenül itt voltak a legmélyebbek. Széchenyi 1835-ben írt *Hunnia* c. munkájának, bár Gergely András szerint „a nemzeti-nemzetiségi érdekegyesítés nagyszabású koncepcióját tartalmazta”, politikai hatása nem lehetett, hiszen csak 1858-ban jelent meg nyomtatásban. Annál nagyobb volt az Ellenzéki Nyilatkozaté, amely az extenzív nacionalizmusról való lemondást és a külön nemzetiségi érdekek elismerését és ebből fakadólag a nemzetiségi érdekegyesítés szükségességét hangoztatta.⁹⁶

Eddigi ismereteink szerint Kossuth Zemplén megyében az 1820-30-as évek fordulóján ismerkedett meg az érdekegyesítés gondolatkörével. Fiatal liberális barátaival, a már említett Lónyai Gáborral, Barkassy Imrével, Évva Andrással, Balásházy Jánossal a rendszeres munkálatok megyei vitái során vették számba azokat a teendőket, amelyek megvalósításához elméleti támaszt az érdekegyesítés eszmerendszere adott. Az érdekegyesítésnek Kossuth szerint is volt egy tágabb, a vallási és nemzetiségi érdekkülönbségeket egységbe foglaló formája is, miként ez eddigi utalásainkból nyilvánvalóvá vált. A továbbiakban azonban e rövid előadás keretében csak a társadalmi érdekellentétek kiküszöbölésére vonatkozó elképzeléseire térhetünk ki.

A liberális tábor érvrendszerét Zemplénben Lónyai Gábor sorakoztatta fel abban a beszédben, amelyet 1832. szeptember 4-én, a közgyűlés első napján tartott. Teljesen jogosnak tűnik azonban Barta István feltételezése, hogy előadásának kidolgozásában elvbarátai, közöttük Kossuth is részt vehettek, mert nézeteik közösek voltak.

A teljes reformprogramot tartalmazó előadás a három osztály (a parasztság, nemesség és polgárság) közötti „bizodalmatlanságot” és „gyűlötséget” csak úgy véli felszámolhatónak, „ha minden polgárt egy *interesse* fog vezérelni”, ha összeforrunk „egy testté, egy lélekké”, ha a keresztyénség nagy princípiumát, „a szeresd felebarátodat, mint önmagadat”, minden classis megvalósítja.⁹⁷ A morális elemek mellett az ellentétes osztályok érdekeinek egyesítését a fennálló viszonyok kényszerűvé és a társadalmi béke egyetlen lehetséges fenntartójává teszik. Egész Kelet-Magyarországra árnyékot vetett a koleralázadás, amely orkánná is válhatott volna. Azért is kell privilegizált osztályoknak a szabadságot általánossá tenni, mert a szabadságok (privilegiumok, libertások) ellentéte a szolgaság, s ezért a szabadságokból meg kell teremteni az oszthatatlan szabadságot, amely mindenki sajátja. A liberalizmus szabadságfogalma hasonló összefüggésben Kossuthnál is számtalanszor előfordult, érvelésében a zempléni liberális kör argumentumai sűrűn visszatérnek, teljesen jogos tehát az a feltételezés, hogy Lónyai és Kossuth viszonyában az utóbbi nem lehetett a pusztá átvevő szerepe.⁹⁸

A magyar liberalizmus legsajátosabb eszméje⁹⁹ Széchenyi és Wesselényi írásai mellett bizonyára több vidéki centrumban, Szatmárban, Temesben, Zalaiban és másutt formálódott. E centrumok egyike volt Zemplén is, s amikor Kossuth az 1832-36. évi országgyűlésen kilépett

⁹⁵ I. m. 224.

⁹⁶ Gergely András: *Egy nemzetet az emberiségnek.* = *Tanulmányok a magyar reformkorról és 1848-ról.* Bp. 1987. 127, 131.

⁹⁷ Barta István: i. m. 134.

⁹⁸ Uo. 145.

⁹⁹ Gergely András: i. m. 65.

az országos politika színterére, már voltak elképzelései az érdekegyesítés mikéntjéről. Ezeket erősítette és formálta tovább Kölcsey, Wesselényi és Deák ideológiája, amely a szabadság és a tulajdon jelszavával az eltérő osztályérdekeket egy magasabb „közös érdekében” kívánta egyesíteni.

A zempléni liberális körrel s az országgyűlési ellenzék vezéralakjaival, Wesselényivel, Kölcseyvel s Deákkal folytatott disputák szellemisége érződik Kossuth 1833-ban írt *Előbeszédében*. A felvilágosodás és liberalizmus ideológiájának megfelelően keres választ az egyes ember és a közösségek boldogságára. Benthamot ismételve állítja, hogy „társaságos életben” - ma azt mondanók: társadalomban - a boldogság kölcsönös viszonyokon alapszik s „ezen viszonyokat az érdek határozza el”. De csak az a társadalom felel meg rendeltetésének, amelynek minden polgárát „egy közös érdek szép köteléke kapcsol együvé”. Később arra hivatkozik, hogy a közös érdek nemcsak a polgárok személyét, de vagyonát is össze kell hogy kapcsolja.

Az 1830-40-es évek reformellenzéki publicisztikájában gyakran visszatérő elv, hogy a szabadság nem lehet kevesek privilégiuma, mert akkor óhatatlanul mások szolgaságával kapcsolódik össze. Kossuth is úgy véli, „két törvény uralkodik az embernek fölötté, a természetnek és az erkölcsi szabadságnak a törvénye, s szerencsétlen az a társaság, hol egy tagnak a boldogsága másnak boldogtalanságán, egynek szabadsága másnak elnyomásán alapul”. Az érdekegyesítésre éppen azért van elengedhetetlenül szükség, mert a külön „ösvényekre ágazott érdekek egymás ellenébe állítják azokat, kiknek köz egyesült erővel kellett volna egymás boldogságán munkálkodni”.¹⁰⁰

Történetileg külön ösvényre ágazott érdekei voltak a földesuraknak és a jobbágyoknak. Széchenyi szerint a fennálló viszonyok között „a jobbágy és földesúr úgy állt szembe egymással, mint két kártyás, s az uraságok közönségesen a jobbágyok kára által keresik jövedelmeik fölemelését”.¹⁰¹ Az 1840-es évek elején Kossuth is úgy látta, hogy „az úrbéri viszonyok a nemesség és a jobbágyság között az örökös súrlódásnak, örökös ingerültségnek oly magkövét képezik, hogy míg a kölcsönös gyűlöletességnek ezen magköve el nem hárítatik, a népnek a nemességgel *érdekben érzelemben* egyesülése lehetetlen”.¹⁰² Az úrbéri-ségnek mint a gyűlöletesség magkövének megszüntetése mellett az érdekegyesítés előfeltételei közé sorolták a reformerek a polgári jogegyenlőség és népképviselő megteremtését és a közteherviselésnek nevezett általános adókötelezettséget.

Ismeretes, annak bizonyítására, hogy az úrbéres viszonyt meg lehet szüntetni úgy, hogy ne sértse a földesúri érdeket s így záloga lehessen az érdekegyesítésnek, az *örökváltási* elképzelések szolgáltak. Kossuth a zempléni liberálisokkal együtt már 1832-ben az örökváltás mellett foglalt állást, s amikor a megye megváltoztatta támogató utasítását, 1834 novemberében Évva Andrásnak írt levelében arra kérte barátját, hogy mindent tegyen meg annak érdekében, hogy Zemplén ne ellenezze a jobbágyok megváltkozását. Arra hivatkozott, hogy a megváltási törvényben érvényesül a földesurak érdeke, mert „biztossá lehet, hogy úrbéri vagyonát nem fogják örökké nyirbálni”; érvényesül a nép érdeke is „mert szabadságra út nyílik előtte”, de még a jobbágytelken lakó taxás nemesek érdekei is (ilyenek szép számmal voltak Zemplén megyében, különösen a Hegyalján), „mert ennek fájhat leginkább azon tapasztalás, mint jár házára az uraság hajdúja taxát szedni, mint szedik el szabad nemesi

¹⁰⁰ KLÖM. VI. 368.

¹⁰¹ Idézi Orosz István: *Széchenyi és a jobbágykérdés*. Agrártörténeti Szemle 1962. 1-2. sz. 58.

¹⁰² *Gróf Széchenyi István írói és hírlapi vitája Kossuth Lajossal*. II. (Kiad. Viszota Gyula). Bp. 1931. 914.

kézzel művelt földének terméséből a kilencedik, ötödik keresztet, a kilencedik, ötödik hordó bort”.¹⁰³

Széchenyi támadásával szemben a Feleletben azzal védi meg a Pesti Hírlapot, hogy az „a jogszerűséget a hasznosság elvével támogatva, mondhatnám mathematicai szabatosággal kimutatja, hogy az örökváltsági szerződést mind a két fél érdeke sürgeti”.¹⁰⁴

Az 1832-36. évi országgyűlésen még elbukott engedőleges örökváltsági törvényt az 1839-40. évi országgyűlés megalkotta. Kossuth a Pesti Hírlapban azzal is érvelt a mielőbbi megvalósítás mellett, hogy „a földesuraknak érdekekben fekszik az úrbéri állapotnak szabad egyezségi utjáni megszüntetése, mert ha így nem történik, előbb-utóbb a *kötelező* törvénynek el kell következnie”.¹⁰⁵ A megváltási tervek alapelve az volt, hogy a földesurat nem érheti kár az átalakulással. Ezt azonban csak úgy lehetett bizonyítani, ha a werbőczyánus felfogással szemben, amely a colonicaturát ugyanolyan nemesi földtulajdonnak tartotta, mint az allodia-turát, a liberális nemesség jogi érvekkel tudja alátámasztani, hogy az úrbéres jobbágyföld nem olyan tulajdona az uraságnak, mint a majorság. Deák az előbbi csak quedam proprietasnak nevezte, hiszen az örök használatra nem magánjogi szerződés született úr és jobbágy között, az államhatalom törvényekkel szabályozta nemcsak a személyes kapcsolatokat, de a fizetett járadék mértékét is, ezáltal földesúr-jobbágy kapcsolatát közjogi viszonyra alakította.¹⁰⁶ Kossuth az 1846-ban Wesselényihez intézett híres levelében világosan megfogalmazta: „a magyar törvényhozás az úrbéri viszonyokat mindig fonák szempontból fogta fel, t.i. juris privati kérdésnek tekintette, holott az ha van is juris privati oldala, főképp juris publici kérdés”.¹⁰⁷ Az úrbériségnek ez a közjogi eleme ad lehetőséget a törvényhozásnak, hogy ne csak engedőleges, de a földesurakra kötelező megváltási törvényt alkosson, de arra is, hogy a megváltakozás díját a jobbágy mint egyébként is adófizető helyett magára vállalja. A népet és a nép földét szabaddá kell tenni az egész országban egyszerre. A kérdés azonban úgy is felvetődött, hogy mi a megváltakozás tárgya, a telek vagy az utána fizetett járadék? Desseffy Aurél és más konzervatívok sem védhették a 40-es évek elején a werbőczyánus felfogást, így tudomásul kellett venniük Kossuth és társai érvei alapján, hogy csak a telki járandóságok tekinthetők az uraságok kizárólagos tulajdonának, csak erre vonatkoztatható a tulajdon szentsége. Ugyanakkor teljes és valóságos kárpótlásnak csak azt tekintették, amely nem egyszerűen megfelel az évi járadék tőkésített összegének, hanem olyan helyzetbe hozza a volt földesurakat, hogy eredményesen gazdálkodhatnak a jobbágyok nélkül is. Ha ez nem valósul meg - vélték -, a megváltás nem igazságos, hanem jogilag rablás.¹⁰⁸ Kossuth szerint azonban az úrbéres viszony felszámolásával kapcsolatos számvetés alapja nem a „mennyt ad a jobbágyság”, hanem ami az uraságnak „tisztá haszonul fennmarad”.¹⁰⁹ E nézetek következetes képviselőjét Kossuth részéről alátámasztotta az a felfogása, amely a telektulajdon

¹⁰³ KLÖM. VI. 426

¹⁰⁴ Gróf Széchenyi István: *A Kelet népe* (Kiad. Ferenczi Zoltán). 484.

¹⁰⁵ I. m. 483.

¹⁰⁶ Orosz István: *Az örökváltság eszméje és gyakorlata. = Tanulmányok Nyíregyháza újabbbkori történetéből.* Nyíregyháza 1976. 20.

¹⁰⁷ Ferenczi Zoltán: *Kossuth és Wesselényi s az úrbér ügye 1846-1847-ben.* Századok 1902. 54. Vö. Szabó István: *Kossuth és a jobbágyfelszabadítás. = Szabó István: Jobbágyok-parasztok.* Bp. 1976. 285.

¹⁰⁸ Dénes Iván Zoltán: i. m. 121. Varga János: *Keresztútjában a Pesti Hírlap. Az ellenzéki és középutas liberalizmus elválása 1841-42-ben.* Bp. 1983. 128-131.

¹⁰⁹ KLÖM. XI. 643.

természetét illetően liberális nemestársaitól is különbözött. Nemcsak azt vallotta ugyanis, hogy az úrbéres föld nem olyan tulajdona a földesuraknak, mint az allodiális, de azt is, hogy egyáltalán nem tulajdona. Szerinte a megváltakozás tárgya nemcsak azért nem lehet más, mint a járadék tőkésített összege, mert a közhatalom megváltoztathatatlanul megszabta az elvben földesúri tulajdonban lévő úrbéres földek után fizetendő szolgáltatásokat, hanem egyszerűen azért nem, mert a jobbágy nem rabszolga, „sőt inkább telkének tökéletes biztossággal birtokosa, s a földesurat csupán az illető jobbágyi adózások tekintetéből lehet a jobbágytelek tulajdonosának nevezni, *valóságos tulajdonosa* pedig az adófizető jobbágy”.¹¹⁰ Később visszatekintve, az 1848. évi jobbágyfelszabadítást éppen az elmondottak miatt vélte úgy, hogy 1848-ban „magának a jobbágyi földbirtoknak a megváltására nem volt szükség”.¹¹¹

Az örökváltság, függetlenül az indoklás elvi alapjaitól, mindenképpen besorolható volt az érdekegyesítés rendszerébe, hiszen a jobbágy feltétlenül nyer a megváltakozással, a földesúr pedig a kárpótlás révén nem veszít, van tehát alapja az együttműködésnek.

A polgári *jogegyenlőség és a népképviselő*, amely a jobbágyok esetében szintén feltétele volt az érdekegyesítésnek, egyszerűen levezethető volt a liberalizmus már többször idézett szabadságeszméjéből. „A józan szabadság olyan, mint a nap, melynek sugári ezernyi milliárd lényeknek világítanak, és olyan kincs, mely az osztállyal nem veszít, sőt nő, sőt erősödik”¹¹² - mondta Kossuth 1840 augusztusában a Pest megyei közgyűlésen. A nemesi szabadság és az általános emberi szabadság közötti különbséget azonban Kossuth sem a nemesi privilégiumok eltörlésével, hanem általánossá tételével kívánta megszüntetni, mint a reformnemesség legtöbb tagja. A sarkalatos nemesi jogok, a *primae nonus* áldásaiban ha nem nemesek is részesülnek, megvalósulhat nemcsak a jogegyenlőség, de a reprezentáció is, mind az országgyűlések, mind az így kibővítendő megyegyűlések szintjén. Nem arról van szó, „hogy mi nemesek leszálljunk a néphez - állítja Kossuth -, hanem arról, hogy őket magunkhoz felemeljük. Oly kincset osztani meg tízmillió polgártársainkkal, mely megosztás által nem fogy, csak az irigység ellenkezik s ezen út vétkén alapítnók mi szabadságunkat?”¹¹³ - kérdezi nemes társait. A jobbágyokat is megillető polgári lét megteremtése a személyes szabadság szintjén valójában semmibe sem kerül a földesuraknak, így az érdekegyesítésben betöltött szerepét az irigységen kívül más nem akadályozhatja.

Sokkal nehezebb volt a helyzet, ha az adófizetésre nem kötelezett nemesség *közteherviselését* kellett az érdekegyesítés szempontjából indokolni. A racionális érveknél mindig hangsúlyosabbak a filantróp érvek. Széchenyi a *Stádiumban* azzal érvelt, hogy az adómentesség nem egyeztethető össze az emberiség elveivel. A liberális nemesek azt hangoztatták, amikor a nemesség „a különös rendeltetés mellett meghatározott teherben a néppel osztozik, ezáltal az érdekegyesítés mellőzhetetlen egyik feltételét teljesíti”.¹¹⁴ Az érvek azonban nem voltak igazán hatékonyak, ezért a nemesi adózás ügye az 1840-es években is alig haladt előre. Az 1843-44. évi országgyűlést megelőzően már a megyegyűléseken megbukott az a javaslat, hogy a nemesség legalább a háziadóban vegyen részt, magán az országgyűlésen pedig megbuktatták Széchenyi kétgarasos telekdíj tervét. Hiába csatlakozott a tervhez Kossuth is, annak ellenére, hogy előzőleg a *Kelet népében* Széchenyi támadást intézett ellene. Úgy vélte, a magyar nemeseknek le kell mondani „az adómentesség polgárilag lealacsonyító

¹¹⁰ KLÖM. VI. 182.

¹¹¹ Orosz István: *A polgári földtulajdon megteremtése*. Alföld 1977. 9. sz. 12.

¹¹² KLÖM. VII. 652.

¹¹³ KLÖM. VI. 378.

¹¹⁴ KLÖM. XI. 174.

privilegiumáról, mellyel más civilizált világrészekben csak a koldus, nálunk pedig a nemesség bír ... hogy ezáltal a különböző néposztályok között érdekegyesítést varázsoljunk elő, a népet magunk iránt kiengeszteljük, s a közös honnak, melynek mi [ti. a nemesség] ugyan legszebb áldásait élvezzük, de mely a népnek is hona, közös szükség fedezésében, a néphez leszállva őt a közös teher állandó együttviselésével magunkhoz testvérileg felemeljük”.¹¹⁵

A testvéri felemelés lehetőségét a nemesség az adózás tekintetében 1848 előtt ugyanúgy nem teremtette meg, mint ahogy nem alkotott törvényt a népképviseltről és az állami kárpótlással történő kötelező örökváltságról sem. Az érdekegyesítés reformista ideológiája azonban mégis jelentős szerepet játszott a reformkor politikai életében. Hozzásegítette a reformnemességet, hogy a polgári társadalomba való átmenetet vér nélkül hajtsa végre s az átalakulást a saját műveként élhesse meg. Lehetővé tette, hogy a 48-as átalakulás lázas óráiban az utolsó rendi országgyűlés „magát nem külön osztályok, hanem az összes nemzet” képviselőjének tekintesse és társadalomátalakító feladatait és „kötelességeinek körét e mértékhez illeszthesse”.¹¹⁶

¹¹⁵ *Gróf Széchenyi István írói és hírlapi vitája Kossuth Lajossal*. II. 248.

¹¹⁶ KLÖM. XI. 659.